

41. Філософські школи стародавнього Китаю.

Серед усіх філософських шкіл Стародавнього Китаю (а таких давні джерела налічували до ста, хоча конкретно називали лише шість) найважливішими були дві.

Конфуціанство заснував Кон-Фуцзи, або Конфуцій. Це була школа соціально-етичного спрямування, тобто на першому плані тут — проблеми людських стосунків та норм людської поведінки. Конфуцієві приписують визначення людини як істоти, котра у своїх діях керується внутрішніми мотивами. Водночас вирішальну роль у людському житті відіграє закон (або повеління) Неба. Людина повинна навчитися сприймати й розуміти цей закон і вибудовувати свою поведінку відповідно до волі Неба. Якщо людина спроможна це робити, вона постає як *"шляхетна"*, цзюнь-цзи, тобто така, у душі якої діє доброчинність.

Серед життєвих принципів шляхетної людини обов'язковими є: "жень" — людинолюбство; "сяо" — повага до батьків (старших); "лі" — виконання ритуалів.

Шляхетній людині протистойть *низька* людина, яка не має внутрішніх переконань, а діє під впливом юрби або безпосередніх життєвих потреб: "Шляхетний муж дбає про обов'язок, а низька людина — про зиск". На запитання, чи можна одним лише реченням виразити правило, якого треба дотримуватися усе життя, — учитель відповів: «Людино! Чого не бажаєш собі, того не роби й іншому!»

Іншу важливу школу Стародавнього Китаю (**даосизм**) заснував Лао-Цзи. У цій школі на першому плані — ідеї світобудови; людину з її діями виведено з космічних законів. Вихідне поняття школи "дао" (звідси — і назва школи) не має однозначного визначення. Під "дао" розуміється єдиний і універсальний початок буття. Якщо це так, то саме "дао" не може мати ніякого визначення, адже визначення є лише там, де межа і відмінність. Якщо є межа, то "дао" буде обмеженим і не зможе породжувати все без винятку; якщо є відмінність, то "дао" буде змінним і втратить якість універсального єдиного. Тому "перше дао" є єдність Інь та Ян. Інь та Ян — два протилежні початки всього, що існує. Інь уособлює собою страждальне, пасивне, вологе, темне — загалом жіноче начало. Ян, відповідно, — активне, ділове, сухе, світле, тобто чоловіче начало. Їх об'єднання дає частину "ці" — щось на зразок атома. Якщо в ній переважає Інь, вона зветься інь-ці, якщо Ян — ян-ці. Взаємодія інь-ці та ян-ці утворюють уже згадані п'ять *стихий*: • вогонь, • воду, • землю, • дерево та • метал. Названі елементи, або стихії, утворюють усе існуюче.

Життєве завдання людини — досягнути "дао" (своє і космічне) і йти за ним. Із вихідного розуміння "дао" впливає також даоський принцип недіяння як першої якості мудреця: "Велемудрий (мудрець) не шукає знань, але пізнає усе; не виставляє себе на оглядання, але всім відомий; не діє, але досягає успіху.

У державних справах Лао-цзи також віддавав перевагу зменшенню активності. Він вважав, що маленькі держави з нечисленним та недейовим населенням житимуть стабільним, урівноваженим життям. Просвітництво та виконання ритуалів Лао-цзи вважав ознаками розбрату, незадоволення і занепаду держав. Звідси впливає мотив протистояння даосизму та конфуціанства в культурній історії Китаю. Але ці великі школи радше розвивали свої ідеї як взаємовпливами, так і своїми дискусіями.

Всі інші філософські школи Стародавнього Китаю (моїсти, легісти, софісти, натурфілософісти) у своєму змісті так чи інакше відбивали ідеї і світоглядну спрямованість даосизму та конфуціанства.

Моїзм. Мо-цзи висуває ідею "загальної любові" — цзяньай. Усі люди повинні піклуватися про інших і робити все, "щоб примножувати блага та усувати всі шкідливі (явища) у Піднебесній". Тільки тоді торжествуватиме істинна гуманність: голодні отримають їжу, ті, що мерзнуть, — одяг, стомлені — спокій. Причину бідувань Мо-цзи вбачав у тому, що влада та багатство передається у спадщину і потрапляє до рук тих, хто їх не заслуговує. Щоб цього не відбувалося, необхідно висувати на посади людей згідно з їх моральними якостями та здібностями, незалежно від походження.

Легізм — вчення про державотворення, устрій і політику. Основна засада — мудрий і сильний Правитель повинен спиратися на справедливі закони, вміти використовувати силу влади і вправно керувати людьми. Закони мають бути обов'язковими для всіх — і шляхетних, і простих людей. Закон виконується через покарання та нагородження, але головним є покарання, яке усуватиме саме себе, тобто суворість законів викличе жах, усі будуть слухняними і карати буде нікого. Мистецтво управління важливе тому, що інтереси правителя і чиновників, тобто тих, хто буде впроваджувати закони в життя, — протилежні.

ВИСНОВОК: Виділяють 6 основних філософських шкіл Стародавнього Китаю: МОЇЗМ, ЛЕГІЗМ, СОФІЗМ, НАТУРФІЛОСОФІЗМ, КОНФУЦІАНСТВО ТА ДАОСИЗМ. Останні дві були найважливішими. Конфуціанство — заснована Конфуцієм школа соціально-етичного спрямування, тобто на першому плані тут — проблеми людських стосунків та норм людської поведінки. Конфуціанство передбачало, що людина може бути «шляхетною» або «низькою». Також в центрі уваги було сімейне, суспільне та державне життя. Даосизм — заснована Лао-Цзи філософська школа, центральним поняттям якої було «дао» — єдиний і універсальний початок буття, універсальний закон світобудови, правильного мислення (або правильної свідомості). Життєве завдання людини — досягнути "дао" (своє і космічне) і йти за ним. Інші школи так чи інакше відбивали ідеї і світоглядну спрямованість даосизму та конфуціанства.

42. Проблема людини у філософському вченні Сократа.

У центрі філософії Сократа — людина, але вона ним розглядається насамперед як моральна істота, тому філософія Сократа — це **етичний антропологізм**. Головним предметом бесід Сократа були питання етики — питання про те, як треба жити. Він виходив із фалесівського «Пізнай самого себе» і «Я знаю, що я нічого не знаю». Поставивши у центр своєї філософії людину, Сократ стверджує, що пізнати світ людина може, тільки пізнавши себе, свою душу, вчинки, і в цьому полягає основне завдання філософії. Сократ вважав: філософія збагачує людей, припускаючи, що правильні дії виходять із правильних знань, а чеснотам можна навчити. Намагався обґрунтувати моральність розумом, що ставило під сумнів святість традиційних норм. Переконавання Сократа в існуванні об'єктивної істини приводить його до висновку, що існують об'єктивні моральні норми, що відмінність між добром і злом не відносна, а абсолютна.

На відміну від попередніх йому матеріалістів, які шукали відповіді на питання, що стосуються людини, перш за все, в її ставленні до природи, Сократ підкреслював значення совісті, внутрішнього голосу, який він називав **даймоніон** і який був гарантією осягнення людиною істини. Даймоніон — не суб'єктивний елемент, він має божественне походження. Згідно з Сократом, за допомогою даймоніону боги виділяють людину і повідомляють сенс всьому у всесвіті. Сократ вважає людину метою всього у світі. Він відкидає натурфілософію з її причинно-наслідковими зв'язками. Сократ протиставляє їй телеологію (концепція доцільності), яка тісно пов'язана з його етичними принципами.

У бесідах і дискусіях Сократ звертав основну увагу на пізнання сутності чесноти. Для Сократа мораль зливається зі знанням. Справжня моральність, за Сократом, — це знання того, що є благо і прекрасне і разом з тим, корисне для людини, що допомагає їй досягти блаженства і життєвого щастя. Чесноти, тобто пізнання того, що є благо, можуть досягти лише «шляхетні люди»: «Хлібороби та інші робітники дуже далекі від того, щоб знати самих себе... Адже вони знають лише те, що належить тілу і служить йому... А тому, якщо пізнання самого себе є закон розуму, ніхто з цих людей не може бути розумним від знання свого покликання.» Основними чеснотами Сократ вважає стриманість, мужність, справедливість. Ці чесноти людина набуває шляхом пізнання і самопізнання. Чесноти, а також моральні норми і закони, засновані на них, Сократ вважав вічними і незмінними.

Порушуючи питання про такі характеристики, як "мужність", "розсудливість", "доброта", "краса" тощо, Сократ виявляв суперечності у відповідях співрозмовників, що свідчили про неможливість звести загальний зміст понять до їх конкретно-індивідуальних проявів. Він фіксує нову для філософії проблему, визнаючи: "Я вічно блукаю і не знаходжу виходу".

Головною **метою методу** Сократа було виявити моральну основу окремих випадків людської поведінки. Досягненню цієї мети служила специфічна індукція. Основою філософії і етики Сократа стали доброчесність і благо та засудження зла. Він вважав їх підґрунтям людського буття. Навчання і пізнання світу через освіченість — це пошук доброчесності і блага. "Людей достойних і чесних — чоловіків і жінок — я зву щасливими, несправедливих і дурних - нещасними", - так говорить Сократ у діалозі Платона "Торгій". Сократ зміг думку про те, що людину можна пізнати через її мову, що мова є інтелектуальним портретом людини, вмістити в афоризмі: "Заговори, щоб я тебе побачив".

Душа для Сократа - щось демонічне, сам Ерос, неугасиме завзяття, спрямованість йти вгору. Сократ закликає пізнати самого себе. Але пізнати не означає сприйняти вже готову істину. Мета пізнання не дана у завершеному вигляді. Життя вимагає іншого: пізнавай, шукай самого себе, випробуй себе - чи добрий ти, знаючий чи ні. Розглядаючи людину як самоцінну першоосновну істоту, Сократ звертається не до людини взагалі, а до конкретного індивіда. Він зводив філософію людини до вчення про душу.

Сократ гостро полемізує із софістами, хоча сам він фактично продовжує розпочату ними справу в утвердженні людини як головної теми філософських міркувань, рішуче повертає філософські дослідження від вивчення Космосу, природи до людини як духовної істоти. Філософія Сократа — своєрідна межа в історії античної філософії. У всіх досократівських мислителів ("досократиків") світ виступає у вигляді цілості, яка підпорядковує собі людину — одну з частинок Космосу. Сократ же вирізняє людину, визначаючи предметом філософії відношення **"людина — світ"**.

43. Філософська думка в Україні: традиції і шляхи розвитку

Своєрідність кожного з періодів історії філософії в Україні полягає в тому, що **перший період** історії філософії в Україні охоплює існування Київської Русі. Тоді філософія ще не виділилась у самостійну сферу теоретичного осмислення світу. Це практична філософія, що становила невід'ємну частину культури X-XI ст. Основна її проблема: Людина – Бог. **Другий період** історії філософії в Україні охоплює XVI-XVIII ст. і зв'язаний з діяльністю братств, Острозького культурно-освітнього центру і Києво-Могилянської академії - період культури українського бароко, що зумовила виділення характерних рис філософії в Україні. У її центрі проблема: Людина-Всесвіт. Формується професійна філософія як специфічна сфера теоретичного мислення. її вершина - філософія Григорія Сковороди. **Третій період** - XIX - перша третина XX ст. — філософія культури романтизму з основною проблемою: Людина-нація, включає професійно-філософське знання (Памфіл Юркевич) і непрофесійну філософію, зв'язану з художньою літературою. Виникнувши на сході України, у Харкові, філософія поширюється на захід до Києва та Львова. Три типи української культури: греко-слов'янський, бароко та романтизм - зумовили своєрідність окремих періодів історії філософії в Україні.

У становленні давньоруської філософської думки принципове значення мав процес **християнізації** Київської Русі (988). Перемога християнства наприкінці X ст. мала своїм наслідком проникнення античних та середньовічних філософських ідей на Русь. Другою важливою передумовою виникнення, поширення та розвитку філософських ідей у Київській Русі є **писемність**. Для філософської культури Київської Русі характерний синкретизм, тобто нерозчленованість. Кожен твір тієї епохи є водночас пам'яткою і історії, і літератури, і філософії. Для філософської думки тієї епохи характерна різноманітність підходів до розв'язання тих чи інших проблем. Вона розвивається не як монолог, обмежений православною догмою, а як поліфонія (багатоголосся) різних позицій. Особливістю тогочасної філософії також є теїстичність, тобто розвиток під егідою церкви, церковного світогляду. Насамперед давні русичі намагалися відповісти на питання: що таке філософія? їх цікавив комплекс проблем, що стосувався світобудови. Вони прагнули з'ясувати глибинні джерела людської історії, знайти відповідь на питання: "Звідки пішла земля Руська?". Їх захоплювали загадки людського буття. Напружений пошук відповідей на ці та подібні питання становив зміст філософської думки Київської Русі.

У період **Відродження** в Україні почали поширюватись ідеї гуманізму. Значний внесок у розвиток філософської думки в Україні зробив Острозький культурно-просвітницький центр. У ньому культивувалось розуміння філософії як мудрості з характерними пошуками істини на шляху містичного єднання з Богом. Тут відстоювалися життєздатності традицій слов'янської писемності, розвивалися реформаційні та ренесансно-гуманістичні ідеї. Поява до початку XVIII ст. в Україні елементів капіталістичних виробничих відносин зумовила розвиток антифеодальної ідеології Просвітництва. В Україні раннє **Просвітництво** зароджується як синтез двох попередніх соціально-політичних рухів: гуманізму та реформації. Носієм нових віянь у філософії та соціології в Україні у другій половині XVIII ст. був видатний оригінальний митець, поет та просвітитель Григорій Сковорода. Значною постаттю в українській філософії XIX ст. був Памфіл Юркевич. У своєму творі "Серце і його значення в духовному житті людини" (1860) він розвиває філософію "серця"

Сковороди. У центрі його філософського вчення - людина з двома найважливішими проявами - серцем і розумом. У другій половині XIX ст. в Україні набули поширення ідеї **марксизму**. У руслі матеріалістичних ідей проходила діяльність Олександра Потебні (1835-1891). Вчений виходив із визнання вічності і безмірності матеріального світу, відхиляв релігійно-ідеалістичні уявлення про будову природи. Таким чином, українська філософська думка кінця XIX - початку XX ст. знаменувала новий етап розвитку філософської культури на основі досягнень тогочасних природничих і суспільних наук. Встановлення радянської влади в Україні привело до повної політизації філософії. Філософію проголосили суто "класовою" наукою, теоретичною і методологічною основою марксизму.

Зараз розробкою філософських проблем в Україні займається велика група фахівців в Інституті філософії та Інституті суспільних наук НАН України, на кафедрах філософії вузів країни. В Україні існує низка періодичних видань, у яких друкуються результати наукових робіт вчених-філософів. Це журнал "Філософська і соціологічна думка", періодичні міжвідомчі збірники "Проблеми філософії", "Філософські проблеми сучасного природознавства" та ін. Проголошення Україною незалежності дало новий поштовх розвитку суспільствознавчої вітчизняної думки в цілому і філософської культури зокрема. Крім розробки основних напрямів філософської теорії, помітним фактом стала концентрація зусиль у дослідженні проблеми людини, історії розвитку філософії в Україні.

ВИСНОВОК: Виходячи з ідеї, що існування будь-якої національної філософії реалізується як прояв філософії духу, можемо стверджувати: українська філософія є особливим, оригінальним явищем. Ця особливість визначається домінантою етико-морального спрямування. Український народ створює філософію, у центрі якої є людина з її внутрішнім світом, який перебуває в органічній єдності з умовами її самореалізації. Це не просто людина, а передусім людина Землі, яка критерієм істини має свою власну діяльність, розглядає своє буття через єдність чуттєвого і раціонального. Українська філософія — це оригінальна система, в основі якої постає філософський дух українського народу як органічна єдність віри, надії і любові у вічному прагненні до втілення їх у свободі.

Основні риси, що притаманні філософії України:

- суттєве релігійне забарвлення давньоруської філософії;
- переважання у філософській думці Київської русі морально-етичної проблематики, співзвучної з християнськими цінностями;
- дуалізм і пантеїзм української філософії XVIII ст.;
- "філософія серця" як самобутня інтерпретація єдності розуму, волі, почуття людини, як засіб пізнання, долучення її до вищого, позаземного божественного світу;
- захист інтересів трудящих, боротьба проти їх соціального і національного гноблення;
- сьогодні в Україні відбувається певне відродження філософії, оновлення її проблематики, зростання професійного рівня філософів.

44. Космоцентризм давньогрецької філософії.

Космоцентризм — філософський напрямок античності, система філософських поглядів, що з'явилася в Стародавній Греції, за якою світ сприймається як космос, різноманітний, гармонійний і, водночас, здатний вселити жах. Всі явища навколишнього світу розглядалися через призму космосу.

Космос охоплює Землю, людину, небесні світила. Він замкнутий, має сферичну форму й у ньому відбувається постійний кругообіг — все виникає, тече й змінюється. Із чого виникає, до чого вертається — ніхто не знає.

Вже в перших "фізиків" філософія мислиться як наука про причини й засади всього сущого. Людину розглядали як Мікрокосмос стосовно Макрокосму, як частину і своєрідне повторення, відображення Макрокосму. Таке уявлення про світ у стародавньогрецькій філософії дістало назву **космоцентризм**. Та в поняття космоцентризму вкладається ще один зміст. Космос - протилежність Хаосу, відповідно - порядок і гармонія протиставляються неупорядкованості та ін. Тому-то космоцентризм ранньої античності пояснюється як орієнтація на вияв гармонії в людському бутті. Адже якщо світ гармонійно впорядкований, якщо світ - Космос, Макрокосмос, а людина - його відображення і закони людського життя подібні до законів Макрокосму, то, отже, і в людині є прихована подібна гармонія. Загальноприйняте значення космоцентризму таке: визнання за зовнішнім світом (Макрокосм) статусу, що визначає всі інші закони й процеси, включаючи й духовні. Така світоглядна спрямованість формує онтологізм, виражений у тому, що перші мудреці - фізики шукали причини початку буття. Її центральний мотив - з'ясувати, що справді є або, інакше кажучи, перебуває незмінним в усіх власних мінливих формах, що лише здається існуючим. Вже у ранньому філософському мисленні можна шукати раціональні (чи котрі відрекомендовуються такими) пояснення походження та сутності світу, відмовляючись (хоча спочатку не повністю) від властивих міфології персоніфікацій, а цим від образу "породження". На місце міфологічного породження у філософів стає причина.

Отже, космоцентризм ранньої грецької філософії бачив єдність в різноманітті: світ — це єдине, яке стало багатьом. Всі предмети і явища взаємопов'язані, при цьому ніщо не є самодостатнім.

Характерні риси античної філософії можна виразити в таких поняттях:

- Щоб бути природним, бути самим собою, людина повинна прагнути до природи, тому що вона мудра.
- Ідеально розвинена особистість — врівноважена, гармонійна, природна.
- Душа і тіло людини прекрасні, тому що їх такими створила природа.
- Насолода красою викликає катарсис — очищення душі, в результаті чого людина прагне стати краще, хоче жити.

Самими знаменитими представниками космоцентризму є Геракліт, Сократ, Конфуцій, Платон, Демокріт, Піфагор.